

УДК 930.2:329(КПУ):070(477.74)“191/194”

В. О. Татарова

**ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ
УКРАЇНИ В 1991–1994 рр. НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ
ГАЗЕТНИХ ВИДАНЬ МІСТА ОДЕСИ ТА ОДЕЩИНИ**

Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, Одеса, 65000, Україна

Татарова Вікторія Олександрівна, аспірантка кафедри історії та етнографії України, e-mail: victoritatarova@gmail.com

АНОТАЦІЯ

В статті на основі видань преси м. Одеси та Одещини розглядається політичне становище Комуністичної партії України від часу її заборони 30 серпня 1991 року до обрання нової Верховної Ради в 1994 році.

Рішення про припинення діяльності партії та її заборону прийняли у зв'язку з причетністю Комуністичної партії України до «серпневого путчу». Комуністична партія України, після відновлення в 1993 році, стала однією з найбільших політичних структур в Україні.

Незважаючи на заборону КПУ вдалося відновити свою діяльність. На виборах до Верховної Ради України в 1994 році комуністи набрали найбільше голосів виборців серед інших партій. Протягом довгих років Комуністична партія залишалася однією з найпопулярніших політичних сил України, хоча значна частина населення вважала, що комуністи так і не відповіли за злочини перед українським народом.

Ключові слова: *Верховна Рада; комуністична партія; одеська преса; соціалістична партія.*

В. А. Татарова

**ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ УКРАИНЫ В 1991–1994 гг. НА ОСНОВЕ
МАТЕРИАЛОВ ГАЗЕТНЫХ ИЗДАНИЙ
ГОРОДА ОДЕССЫ И ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ**

Одесский национальный политехнический университет,
проспект Шевченко, 1, Одесса, 65000, Украина

Татарова Виктория Александровна, аспирантка кафедры истории
и этнографии Украины, e-mail: victoritatarova@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье на основе изданий прессы г. Одессы и Одесской области рассматривается политическое положение Коммунистической партии Украины со времени ее запрета 30 августа 1991 до избрания новой Верховной Рады в 1994 году.

Решение о прекращении деятельности партии и ее запрет приняли в связи с причастностью Коммунистической партии Украины к «августовскому путчу». Коммунистическая партия Украины, после восстановления в 1993 году, стала одной из крупнейших политических структур в Украине.

Несмотря на запрет КПУ удалось восстановить свою деятельность. На выборах в Верховную Раду Украины в 1994 году коммунисты набрали больше всего голосов избирателей среди других партий. На протяжении долгих лет Коммунистическая партия оставалась одной из самых популярных политических сил Украины, хотя значительная часть населения считала, что коммунисты так и не ответили за преступления перед украинским народом.

Ключевые слова: Верховная Рада; коммунистическая партия; одесская пресса; социалистическая партия.

V. O. Tatarova

**POLITICAL POSITION OF COMMUNIST PARTY
OF UKRAINE IN 1991—1994. BASED ON MATERIALS
FROM NEWSPAPERS OF ODESSA CITY
AND ODESSA REGION**

Odessa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Avenue, Odessa, 65000, Ukraine

Tatarova Victoria Oleksandrivna, Postgraduate student of the Department of History and Ethnography of Ukraine, e-mail: victoritatarova@gmail.com

ABSTRACT

The paper discusses the political position of the Communist party of Ukraine since its prohibition in August 30, 1991 until the election of the new Verkhovna Rada in 1994, on the basis of press publications in Odessa city and Odessa region.

The decision to terminate the activities of the Communist Party and its prohibition were adopted in connection with the party's involvement in the August coup. The Communist Party of Ukraine, after it was restored in 1993, has become one of the largest political structures in Ukraine.

Despite the ban, the Communist Party was able to restore its activity. During the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 1994, the Communists gained more votes than any other party. For years, the Communist Party has remained one of the most popular political forces in Ukraine, although a significant portion of the population believed that the Communists have never been charged for the crimes against the Ukrainian people.

Key words: *Parliament; Communist Party; Odessa press; Socialist Party.*

30 серпня 1991 року в Україні постановою Верховної Ради була заборонена комуністична партія. Рішення про припинення діяльності партії та її заборону прийняли у зв'язку з причетністю Комуністичної партії України до «серпневого путчу». Комуністична партія України (КПУ), після заборони своєї діяльності в 1991 році та відновлення в 1993 році стала однією з найбільших політичних структур в Україні.

Через тринадцять років з часу заборони КПУ на засіданні Ради 24 липня 2014 року Олександр Турчинов оголосив про розпуск фракції Компартії у Верховній Раді сьомого скликан-

ня. Наголосивши, що ця фракція нараховує менше ніж 23 депутати, що згідно з регламентом дозволяє її розпуск. Також одразу після оголошення про розпуск фракції КПУ окружний адміністративний суд Києва розпочав розгляд позову Міністерства юстиції про заборону Комуністичної партії України. Отже, в сучасних умовах, коли комуністична партія знову переживає чергову політичну кризу, вивчення цієї проблеми є досить актуальним.

Діяльність КПУ заслуговує на особливу увагу вчених як партії, що фактично не досліджувалася науковцями на початку 1990-х рр., оскільки основна увага приділялась національно-демократичним політичним об'єднанням.

Варто зауважити, що спеціальних досліджень, присвячених історії становлення та діяльності Комуністичної партії України, дуже мало. В багатьох із них даються тільки загальні відомості про існуючі ліві політичні об'єднання у період, який нас цікавить. Зокрема становище КПУ в перші роки незалежності України розглядали у своїх працях такі вчені, як: Голобуцький О. П., Кривошеєнко О. В., Кулик В. О. [1], Литвин В. М. [2] та ін.

Мета статті: проаналізувати політичне становище Комуністичної партії України від часу її заборони 30 серпня 1991 року і до обрання нової Верховної Ради України в 1994 році, спираючись на видання одеської преси.

30 серпня 1991 року на перших сторінках газет міста Одеси та Одещини, як і всієї України в цілому, з'явилися заголовки «Указ Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності Компартії України». Заборона відбулася у зв'язку з наявністю матеріалів, що свідчать про участь органів КПУ в державному перевороті 19–21 серпня 1991 року, з метою забезпечення умов розслідування справи та стабілізації суспільно-політичної ситуації [3, с. 1].

Після заборони КПУ частина колишніх комуністів вступила до новоствореної Соціалістичної партії України (СПУ). «Коли у партійних функціонерів пройшов переляк, вони почали створювати різні комуністичні організації, згодом з'явилися соціалістична і кілька комуністичних партій. Вони діяли відкрито, брали участь у виборах, пропагували свої ідеї і т. д.» [4, с. 1]. Більш радикально настроєні колишні партійці об'єдналися і створили Союз Комуністів України (СКУ).

Такий хід подій тривав до 1992 року. Економічна криза почала давати знати про себе, частина комуністів-активістів низових ланок в спілці з СПУ та СКУ розпочали кампанію по реабілітації КПУ — КПРС. Фундаторами майбутньої КПУ виступили такі відомі постаті, як Борис Олійник, Євген Мармазов та Олександр Коцюба, посильну допомогу в цій справі надавав колишній перший секретар КПУ Станіслав Гуренко. На кінець 1992 року — на початку 1993 було розпочато активну діяльність пунктів перереєстрації членів Комуністичної партії України та збір підписів за відновлення партії [5].

Свої аргументи реаніматори уміло підтасовували, а стратегічні цілі прикривали майже християнськими. «Боротьба за реанімацію КПУ — КПРС йде під гаслом моральної реабілітації трьох мільйонів членів КПУ, які, мовляв, чесно жили і працювали, ніяких злочинів не здійснювали. А їх, до речі, ніхто ні в чому і не звинувачує... Тож як не крути, а цей моральний аспект надуманий самими комуністами і відбиває їх ностальгію за минулим — не стільки у спогадах, скільки у способі життя» [6, с. 1].

6 березня 1993 року відбулася Всеукраїнська конференція комуністів. Конференція проходила в Донецьку, на ній були присутні делегати від усіх регіонів України. Зібрання прийняло низку заяв та звернень, серед них: рішення про розбудову структур партії, заяву за відміну «неконституційного та недемократичного рішення Верховної Ради про заборону КПУ», заяву з приводу економічного стану в Україні та вимогу про денонсацію Біловезьких угод й негайне відновлення СРСР. Ці заяви повністю відповідали духу конференції, де переважну більшість склали представники Союзу Комуністів України [7].

Через три місяці, 19 червня 1993 року, у Донецьку відбувся з'їзд, на якому Комуністичну партію України було відновлено (хоча формально — створено заново). Офіційна реєстрація КПУ відбулася 5 жовтня 1993 року.

В зв'язку з цим 5–7 листопада 1993 року у столиці України відбулися міжнародні громадські слухання про злочинну суть комунізму. Організували їх Народний рух України (НРУ), Всеукраїнське товариство «Меморіал» ім. Василя Стуса й Всеукраїнське товариство політичних в'язнів та репресованих. У вступному слові голова НРУ В'ячеслав Чорновіл зазначив: «Ініціатори прагнуть провести не пропагандистське шоу, а наукову конфе-

ренцію, на якій аргументовано проаналізувати усі аспекти зловісної теорії і ще зловіснішої практики комунізму» [8, с. 1].

Незважаючи на проукраїнські політичні партії та об'єднання, які відкрито виступали проти відновлення діяльності Комуністичної партії, комуністи України продовжували виборювати свої, як їм здавалося, конституційні права.

Під час парламентських виборів 1994 року КПУ з поміж усіх партій (не враховуючи безпартійних) отримала найбільшу прихильність населення і 85 місць у Раді. Гострі дебати відбулися на сесії Верховної Ради України 18 жовтня 1994 року, під час обговорення питання про скасування постанов Президії Верховної Ради України з 26, 28 і 30 серпня 1991 року щодо заборони діяльності КПРС — КПУ.

Депутати від «лівих» фракцій у своїх виступах доводили, що згадані постанови суперечать діючій Конституції. Результати голосування показали, що з 320 присутніх за відновлення КПРС — КПУ проголосував 201 депутат. Письменник Борис Олійник, який також представляв «лівих» у парламенті, сказав, що особи, які намагаються судити комуністичну ідеологію, впадають у глибокий сатанізм». [9, с. 1].

Спікер Олександр Мороз, проігнорувавши законні вимоги депутатів, які наголошували на тому, щоб признати рішення неприйнятним, а фальсифікаторів залучити до відповідальності, поставив питання на повторне голосування. «За» проголосувало лише 189 депутатів, відповідно потрібної кількості голосів не назбиралося. Як влучно зазначив Андрій Папуша: «Це був пік псевдокомунізму в нинішній Верховній Раді. Реванш не відбувся» [10, с. 7].

Листопад завжди додавав ентузіазму комуністам. За традицією 7 листопада 1994 року відбулися демонстрації і мітинги з нагоди Жовтневої революції у багатьох містах України. Сценарій скрізь один: червоні прапори, транспаранти, плач за минулим, прокльони «незалежності». Фактично це був антидержавний вертеп [11, с. 1]. Не стала винятком і Одеса, демонстранти пройшли від театру опери і балету по вул. Рішельєвській, а мітингували на Куликовому полі, яке раніше мало назву площа Жовтневої революції.

На противагу їм у Києві патріотичні сили України в цей самий день відзначили день скорботи по жертвах комуністичного

перевороту. Як зазначалося в статті, надрукованій в «Чорноморських новинах»: «КПРС — КПУ так і не відповіла перед українським народом за геноцид, за голодомор, за терор, за депортації, за нищення села тощо. Народ їх, явних і перефарбованих комуністів, не судив. Більше того, залишив у керівних кріслах» [12, с. 1].

На думку В. Ногіна, навіть після створення нової «очищеної» КПУ в її складі і діяльності нічого не змінилося [13, с. 1]. Не варто сподіватися, що ліві політичні сили змиряться з поразкою, як показує історія, своєї мети комуністи і соціалісти звикли досягати будь-якою ціною.

В підсумку варто зазначити, що незважаючи на заборону Комуністичної партії в 1991 році, 19 червня 1993 року партія створюється заново. Під час виборів до Верховної Ради України в 1994 році КПУ отримала найбільше голосів і протягом довгих років залишалася однією з найпопулярніших політичних сил України, це дозволяє займатися вивченням даного питання в подальшому.

Література та джерела

1. Голубуцький О. П. Вибори-98: Аналіз предвиборних блоків України напередодні парламентських виборів / О. П. Голубуцький, О. В. Кривошеєнко, В. О. Кулик. — К., 1997. — 101 с.
2. Литвин В. М. Політична арена України: дійові особи і виконавці / В. М. Литвин. — К.: Абрис, 1994. — 496 с.
3. Кравчук Л. М. Указ президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності Компартії України / Л. М. Кравчук // Радянське село. — 1991. — № 102. — С. 1.
4. Бручко Й. Компартія: мораль, закон, пристрасті / Й. Бручко // Чорноморські новини. — 1994. — № 84. — С. 1.
5. Голобуцький О., Кулик І. Політичні партії України // Політика плюс. — 1995. — № 2.
6. Бручко Й. Компартія: мораль, закон, пристрасті / Й. Бручко // Чорноморські новини. — 1994. — № 84. — С. 1.
7. Голобуцький О. Політичні партії України / О. Голобуцький, І. Кулик // Політика плюс. — 1995. — № 2.
8. Ящемеська І. Злочини проти людства не прощені / І. Ящемеська // Народна газета. — 1993. — № 43 (124). — С. 1.
9. Голосування за відновлення КПРС — КПУ було по фальшоване / Свобода [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1994/Svoboda-1994-200.pdf>
10. Папуша А. Коммунистический реванш не состоялся / А. Папуша // Демократична трибуна. — 1994. — № 3. — С. 7.

11. Бручко Й. Комуністичний вертеп / Й. Бручко // Чорноморські новини. — 1994. — № 89. — С. 1.
12. Багазій М. Комунізм на суд історії / М. Багазій // Чорноморські новини. — 1994. — № 88. — С. 1.
13. Ногін В. При владі, як і раніше, комуністи / В. Ногін // Котовські вісті. — 1996. — № 24. — С. 1.

REFERENCES

1. HOLOBUCKIY, O., KRYVOSHEENKO, O. & KULYK, I. (1997) Vy-bory 98: Analiz predvybornykh bloktiv Ukrayiny naperedodni parla-mentskykh vyboriv — Elections — 98: Analysis of the electoral blocs Ukraine eve of parliamentary elections. Kyiv (in Ukrainian).
2. LYTVYN, V. M. (1994) Politychna arena Ukrayiny: diyiovi osoby i vykonavci — The political arena of Ukraine: the characters and per-formers. Kyiv (in Ukrainian).
3. KRAVCHUK, L. M. (1991) Ukaz prezidiyi Verkhovnoyi Rady Ukray-iny pro tymchasove pryvynennya diyalnosti Kompartiyi Ukrayiny — Ordinance Presidium of the Parliament of Ukraine for temporary termination of the Communist Party of Ukraine, Radyanske selo — *The Soviet village*. 102. p. 1 (in Ukrainian).
4. BRUCHKO, U. (1994) Kompartiya: moral, zakon, prystrasti — The Communist Party: morality, law, passion. *Chornomorski novyny — The Black Sea news*. 84. p. 1 (in Ukrainian).
5. HOLOBUCKIY, O. & KULYK, I. (1995) — Politychni partiyi Ukray-iny — Political Parties of Ukraine. *Polityka plus — Politics plus*. 2 (in Ukrainian).
6. BRUCHKO, U. (1994) Kompartiya: moral, zakon, prystrasti — The Communist Party: morality, law, passion. *Chornomorski novyny — The Black Sea news*. 84. p. 1 (in Ukrainian).
7. HOLOBUCKIY, O., KULYK, I. (1995) — Politychni partiyi Ukray-iny — Political Parties of Ukraine. *Polityka plus — Politics plus*. 2 (in Ukrainian).
8. YASHEMESKA, I (1993) Zlochyny proty ludstva neprosheni — The offenses against humanity unforgivable. *Narodna gazeta — Folk newspaper*. 43(124). p. 1 (in Ukrainian).
9. *Svoboda*. (1994) Golosuvannya za vidnovlennya KPSS-KPU bulo pofalshovano Vote for the restoration of the CPSU was falsified. [Online] Available from <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1994/Svoboda-1994–200.pdf> [Accessed: 25/04/2008]
10. PAPUSHA, A. (1994) Kommunisticheskiy revansh ne sostoyalsya — Communist revenge failed. *Demokratychna trybuna — The Demo-cratic tribune*. 3. p. 7 (in Ukrainian).
11. BRUCHKO, U. (1994) Komunistychnyy vertep — The Communist show. *Chornomorski novyny — The Black Sea news*. 89. p. 1 (in Ukrainian).

12. ВАХАЗІЙ, М. (1994) Komunizm na sud istoriyi — Communism in the judgment of history, *Chornomorski novyny — The Black Sea news*. 88. p. 1 (in Ukrainian).
13. НОХІН, В. (1996) Pry vladi, yak i ranishe, komunisty — The government as before belongs to the Communists. *Kotovskі visti — The news of Kotovsk*. 24. p. 1 (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 25 жовтня 2014 р.

УДК 94(47+57):316.343.652

О. А. Шановська

**ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ ПОЗИЦІЮ
РАДЯНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Шановська Олена Андріївна, к. і. н., доц., доцент кафедри політології, e-mail: shanovskaya@mail.ru

АНОТАЦІЯ

У статті реконструюється напряму залежна від ідеологічної парадигми офіційна концепція соціальної структури населення СРСР. Подаються уявлення про соціальну роль інтелігенції радянських науковців, які розділяли пафос відданості справі комуністичного будівництва. Представлено позиції вітчизняних і зарубіжних вчених, що викривають реальне становище інтелігенції у радянській системі суспільних відносин. Інтелегенція розглядається як складне поліструктурне утворення з ієрархією соціальних позицій і впливів на суспільно-політичні процеси. Доводиться, що радянська класова «тричленна формула» не дає релевантного уявлення про соціальну структуру, оскільки не враховує роль влади й ідеології в її формуванні та не відображає головного місця у моноцентричній політичній системі партійно-державної номенклатури, належність до якої обумовлювала привілейоване становище у суспільстві.

Ключові слова: радянська інтелігенція; інтелектуали; соціальна позиція; соціальна стратифікація; радянське суспільство.